

Tett på en internasjonal krise

Ansatte ved Det odontologiske fakultet i Oslo jobber på spreng med å aldersvurdere nye asylsøkere. I høst har de måttet firedoble sine vanlige innsats for å kunne holde tritt med en stadig økende flyktningestrøm.

Speak English? Tannlege Kari Myhr spør med overdrevent tydelig uttale. Unggutten hun retter spørsmålet til får et sjenert uttrykk over ansiktet, og svarer på en måte som ikke kan misforstås: Han skjønner ingenting. Myhr smiler imøtekommende og med en armbevegelse viser hun pasienten mot tannlegestolen.

Vi er i et behandlingsrom på klinikken ved Det odontologiske fakultet (OD) ved Universitetet i Oslo (UiO). To av de ansatte har begynt med dagens pasientliste: Det er 14 stykker. Alle unge gutter. Alle med mørkt hår. Ingen av dem snakker norsk. De utgjør dagens gruppe asylsøkere som skal få vurdert hvor gamle de er.

En ekstraordinær tid

Hele Europa er for øyeblikket målet for en flyktningestrøm få har sett maken til. Mødre og fedre, brødre og søstre, besteforeldre og barn fra land som Syria, Afghanistan, Irak og Eritrea; de har alle satt kursen mot det europeiske kontinentet. Mange av dem med håp om å slippe unna forfølgelse og konflikter i eget land, og om å få nye muligheter på ukjent grunn. Av forskjellige årsaker, ofte tragiske, er det noen av dem som aldri når fram. Andre igjen finner veien til landet lengst mot nord.

I september oppjusterte Utlendingsdirektoratet (UDI) antallet asylsøkere de forventet skulle ankomme Norge i løpet av 2015 til mellom 14 000 og 16 000. På det tidspunktet var dette rekordhøye tall. En måned senere hadde det kommet nesten 9 000 til, og antallet ble

Sigrid I. Kvaal er førsteamanuensis ved Institutt for klinisk odontologi ved Det odontologiske fakultet ved Universitetet i Oslo. Hun har arbeidet med rettsodontologi i mange år og er fagansvarlig for aldersvurderingene av unge asylsøkere. Foto: Tone Elise Eng Galåen.

ytterligere oppjustert til 30 000. Rundt 5 000 av disse oppgir å være under 18 år og kommer alene. De er såkalte enslige mindreårige asylsøkere (EMA). Situasjonen er helt eksepsjonell. Det merkes godt hos aldersvurderingsteamet ved OD.

Får identitet i Norge

– I begynnelsen av året tok vi imot 15 stykker i uken. Fra mai måtte vi doble kapasiteten til 30, men nå gjør vi 60 aldersvurderinger hver uke, forteller Sigrid I. Kvaal, førsteamanuensis ved Institutt for klinisk odontologi (IKO) ved OD. Hun har arbeidet med rettsodontologi i mange år og er fagansvarlig for aldersvurderingene.

Fire ganger i uka venter hun og kollegene på grupper av unge asylsøkere

fra mottak over hele landet. De er asylsøkerne der det er tvil om oppgitt alder er riktig, og som befinner seg i spennet mellom 15 og 18 år. Det avgjørende spørsmålet er: Over eller under 18 år? Arbeidsoppdraget er fra UDI, og svaret på spørsmålet bestemmer omfanget av rettigheter de får i Norge. Først og fremst handler det om at mindreårige som ikke har kjent omsorgsperson i hjemlandet ikke kan tvangsreturneres.

– Det finnes krigsprofitører overalt. Men jeg tror det er få som bevisst lyver på alderen. Vi må huske på at selv om alder er en naturlig identifikasjonsfaktor for oss, sosialt og formelt, så spiller den ikke samme rolle i andre kulturer. I land som Afghanistan, Somalia og Eritrea har de ikke nødvendigvis fødselsregistre. De feirer ikke bursdager.

Derfor er det mange derfra som rett og slett ikke vet eksakt hvor gamle de er, forklarer Kvaal.

Her til lands er det derimot helt nødvendig å få registrert fødselsdato og alder for å kunne ha tilgang på sine grunnleggende rettigheter i samfunnet, og få en plass i systemet. To uavhengige undersøkelser, av håndrot og av tenner, utgjør grunnlaget for aldersvurderingen. Undersøkelsene munner ut i to separate rapporter, som en barnelege sammenstiller, og deretter konkluderer med en medisinsk aldersvurdering.

De to forskjellige undersøkelsene konkluderer ofte med samme alder. – Vurderingene av håndrot og tenner sammenfaller i de aller fleste undersøkelsene, forteller Kvaal.

Komplekse og omdiskuterte metoder

Til aldersvurderingen på OD kommer asylsøkerne enten alene, eller i grupper fra samme mottak. I gangen på røntgenavdelingen sitter to av dem og venter

på sin tur til å tre inn i et lite rom med et stort røntgenapparat. Det er første prosedyre av to på klinikken.

Språkbarrieren er åpenbar i alt som gjøres. De ansatte har lært seg noen metoder for å prøve å få pasientene til å stå helt stille mens bildet tas. Røntgenapparatet svinger rundt hodet til pasienten og i løpet av et minutt synliggjøres hele tanngården og kjevepartiet på en skjerm. Utfra bildet vurderer tannlegene utviklingen i tannrøtter på jekslene, og spesielt visdomstennene, og på bakgrunn av dette gjør de delvurderinger om alder.

Vurdering av alder er et eget tema i rettsodontologi, som studentene ved OD får en kort innføring i i løpet av studieløpet. Kvaal har i mange år arbeidet med aldersvurdering og vært en nasjonal ressursperson på feltet. Hun er ansvarlig tannlege i ID-gruppen til Kripos. Blant mange oppdrag har hun arbeidet med identifisering av omkomne i Thailand etter tsunamen i 2004 og etter terrorangrepet 22. juli.

Odontologisk aldersvurdering av omkomne kan være en del av identifiseringsprosessen. En av metodene som brukes til å vurdere alder kalles ofte med hennes navn: *Kvaals metode*. Den ble utviklet som del av forskerens doktorgradsarbeid. Den går ut på å måle størrelsen på pulpa hos voksne med ferdige utviklede tannsett. Alder kan så regnes ut gjennom visse formler. Analysene ses alltid i sammenheng med andre forhold som kan påvirke pulpa, som for eksempel traumer og karies.

Det er riktignok uenigheter i fagmiljøet om hvor nøyaktig aldersvurderingen er, slik den gjennomføres i dag. Barnelegeforeningen har ikke gått med på å bruke personell til røntgen, på grunn av de etiske dilemmaene som oppstår rundt strålingen som søkerne utsettes for. I tillegg mener de metodene er for upresise.

– Det er ingen hemmelighet at de metodene vi bruker ikke er presise, bekrefter Kvaal. Jo eldre søkerne er, jo mindre presise kan aldersvurderingen bli.

– Men slik som situasjonen er nå, er dette det beste vi har. Det finnes ikke noe bedre alternativ.

Barn eller voksen?

Skillet på 18 år springer ut fra FN's barnekonvensjon. Der defineres barn som ethvert menneske under 18 år. Konvensjonen stadfester også barns grunnleggende rettigheter til liv, utvikling, beskyttelse og deltagelse, uavhengig av hvem de er og hvor de kommer fra.

– De fleste mindreårige asylsøkerne vet hvorfor de må til aldersvurdering. De får informasjon på forhånd og må skrive under på at de samtykker til undersøkelsene, forteller Bente Aavik Skarprud. Hun leder barnefaglig enhet i UDIs asylavdeling, det vil si avdelingen som har ansvaret for de enslige mindreårige asylsøkerne.

Bente Aavik Skarprud, leder i barnefaglig enhet i UDIs asylavdeling, har hatt noen uvanlig travle måneder på jobb. Foto: Hilde Zwaig Kolstad, Det odontologiske fakultet/UiO.

- Bite!, instruerer tannlege Kari Myhr den unge asylsøkeren, før hun demonstrerer hva hun mener. Foto: Fredrik Pedersen, Det odontologiske fakultet/UiO.

Den siste perioden har arbeidsdagene for mange i UDI vært «veldig unormale», slik de også har vært på OD. Over 300 av asylsøkerne som kommer over grensa til Norge – hver uke – er mindreårige. Det betyr rundt ti hele skoleklasser i uka.

I likhet med Kvaal tror Skarprud de fleste asylsøkerne som aldersvurderes ikke har en veldig klar oppfatning om hva som ligger på den ene og den andre siden av det magiske 18-tallet:

– De vet som regel at det er om å gjøre å være under 18 år. Men utover det har de ikke et veldig bevisst forhold til betydningen av å være barn eller voksen i denne sammenheng.

– Når de kommer til oss, legger vi vekt på at de skal fortelle sin historie, den sanne. Det blir ikke så mye fokus på hvilke særlige rettigheter de har hvis de er barn. Hvis de har behov for beskyttelse, så skal de uansett få det, sier hun.

Mange historier

Gjennom media kjenner vi mange av historiene til de unge mennene og kvinnene, guttene og jentene som en dag tok avgjørelsen om å bryte opp sitt nåværende liv for noe annet ukjent. I oktober leste vi om den syriske tannlegen Mazen Almaane i Tidende. Etter å ha forsøkt å holde stand i to år, med et ønske om å bidra med helsekompe-

tanse til sine landsmenn, flyktet han til slutt fra en tannlegepraksis uten elektrisitet, et nabolag i ruiner, et hjemland i krig. Reisen hans gikk via Libanon og Tyrkia, til Norge og Kongsberg.

Vi kjenner også til historiene til dem som flyktet, men som aldri nådde den nye tilværelsen: I august ble 71 mennesker funnet døde i lasterommet på en kjølebil i Østerrike. Fire av dem var barn. De omkomne var i stor grad irakere og syriske flyktninger fra det urolige Kurdistan-området der IS forsøker å vinne territorium. De var blitt lovet en trygg reise til Tyskland, men ble kvalt i løpet av reisens første halvannen time.

Alle historiene er ulike. Fellestrekket er at de tok form ut fra et ønske om noe bedre.

En sammensatt gruppe

UDIs statistikk viser at store deler av asylsøkerne som reiser til Norge også er syrere og irakere. Av de mindreårige asylsøkerne som er kommet til Norge i høst, er brorparten fra Afghanistan. Men det kommer også mange fra Syria og Eritrea.

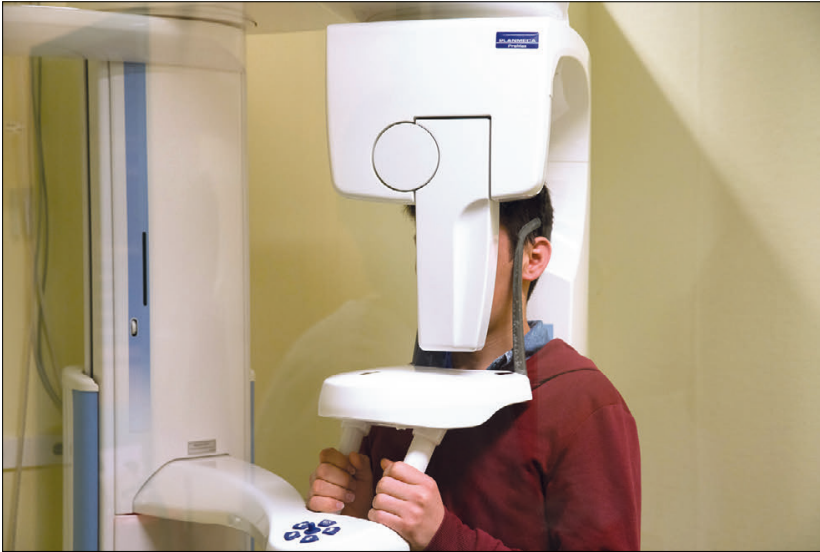
– De fleste fra Syria og Eritrea får oppholdstillatelse, også dersom de er voksne. Afghanistan er litt mer komplisert, fordi der kan de i mange tilfeller få beskyttelse i andre regioner i sitt eget land. Men for at enslige mindreårige asylsøkere skal kunne sendes tilbake må de altså kunne få forsvarlig omsorg der, bekrefter Skarprud.

Tannlege Kari Myhr (t.v.), undersøker pasientens tenner, mens kollega, Kari Opheim (t.h.), jobber med å få opp et røntgenbilde av pasientens fortann. Foto: Fredrik Pedersen, Det odontologiske fakultet/UiO.

Kari Myhr sjekker lista over asylsøkere de skal aldersvurdere denne dagen, opp mot ID-kort de har med. Foto: Fredrik Pedersen, Det odontologiske fakultet/UiO.

Asylsøkerne som kommer til aldersvurdering må aller først få tatt en panoramarøntgenundersøkelse (OPG). Foto: Fredrik Pedersen, Det odontologiske fakultet/UiO.

– Noen av de mindreårige reiser kanskje med søsken, og andre kan ha eldre familiemedlemmer i Norge. Men de aller fleste har ingen relasjoner her i landet, forteller hun.

Trinn to: den kliniske undersøkelsen

Å vurdere alder ut fra tenner baseres ikke bare på røntgenbildet. Ved OD utføres også en klinisk undersøkelse av munnhulen og tennene. Selv om pasientene skal ha fått informasjon om hva som skal skje på forhånd, er det mange av dem som likevel føler seg utrygge.

– Noen er blitt fortalt røverhistorier om at vi skal trekke tennene deres, og da er de jo livredde, forteller tannlege Myhr på behandlingsrommet.

Denne oktoberdagen går det likevel bra med alle som skal vurderes – selv

om noen åpenbart er mer utilpass enn andre. Med speil og sonde registrerer Myhr hvilke tenner som er til stede og hvilke som eventuelt mangler. Hun vurderer tannslitasje, farge, periodontale forhold og karies. Alle faktorene spiller inn, og de analyseres sammen med røntgenbildet. De totale funnene munner ut i den samlede vurderingen av alder.

Et internasjonalt samfunnsansvar

Samfunnsansvar og solidaritet står sterkt i universitetenes samfunnsoppdrag, og UiO har en eksplisitt hensikt i å bidra til å møte verdensomspennende utfordringer. Kvaal er tydelig på at OD sitt oppdrag i aldersvurderingen av mindreårige asylsøkere spiller en viktig rolle for dem som trenger det mest:

– Ved at noen blir vurdert som over 18 år, kommer også de som er under 18 raskere videre i systemet; de får hurtigere tilgang til de tjenestene de har krav på, og ikke minst behov for.

ODs engasjement i landets mottak av asylsøkere skjer på oppdrag fra UDI.

– Det er viktig å få de mindreårige enslige asylsøkerne inn i egne mottak. Vi ønsker ikke å ha voksne inn i mottak for barn. Derfor er det så viktig med aldersvurderingene; for å få skilt barn og voksne, sier Skarprud. Hun understreker at innsatsen som legges ned ved fakultetet av Kvaal og hennes kolleger har betydd mye for UDI, både når det gjelder å plassere søkere i riktig mottak, og for den videre saksbehandlingen.

I tillegg til Kvaals team, deltar også ansatte ved både IT- og røntgenavdelinger i dugnaden som legges ned ved OD for å klare unna strømmen av aldersvurderinger. Den nåværende kapasiteten ved fakultetet er ved bristepunktet, men det arbeides med løsninger for å øke bemanningen og forbedre infrastrukturen for aldersvurderingen av tenner til neste år. Det skorter i alle fall ikke på motivasjonen:

– Det vi gjør, er å bruke vår kompetanse og erfaring for å gi de enslige mindreårige asylsøkerne en identitet i det norske samfunnet. Akkurat det arbeidet vi utfører er det bare vi som kan gjøre, og det må vi fortsette med, mener Kvaal.

Hilde Zwaig Kolstad